

ՎԱՐԱՍՏԵԼ

ՄԵՍՐՈՓԵԱՆ

Գ Ր Ե Ր

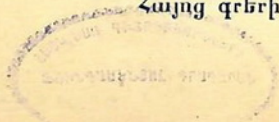
1948, ԹԵՂՈՒՆ

472

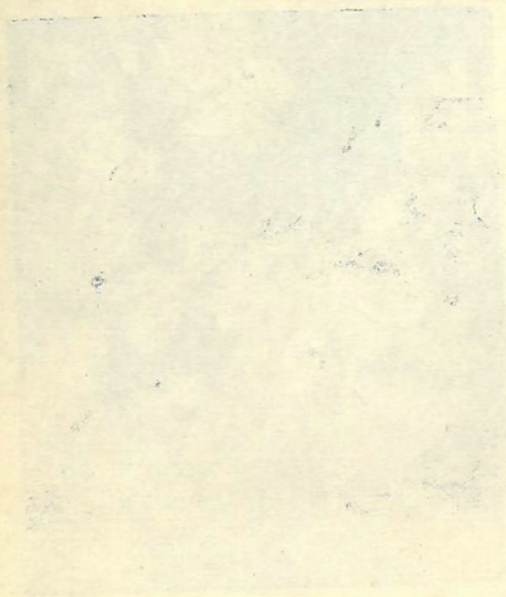

ՄԵՍՐՈՂ ՄԱՇՏՈՑ

Հայոց գրերի յօրհնողը

Journal of the
United States

**„ՀԱՆՆԱԶԵԼ ԶԻՄԱՍՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԶԽՐԱՑ,
ԻՄԱՆԱԼ ԶԲԱՆՍ ՀԱՆՃԱՐՈՅ՝**

ՍՈՂՈՄՈՆ ԻՄԱՍՑՈՒՆ

«Մարդու ամենահրաճալի գործերից մեկը **սա-
ռերի** զիւսն է. դա այնպիսի մի մեծագործութիւն է,
որ **սառեր** զսնողին պէտք է Աստած համարել կամ
Աստծու նման մի մարդ»:

ՊԼԱՏՈՆ

ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ ԳՐԵՐ

Ն Ա Խ Ա Բ Ա Ն *)

Նախքան գրերի գիւտը, հազարաւոր տարիներ ընթացում, մարդիկ իրենց մտքերն արտայայտելու համար գրելու զանազան ձևեր ունէին: Յայտնի են եգիպտական հիերոգլիֆները, նշանագրերը, Ասորեստանի և Բաբելոնի սեպաձև գրութիւնները: Առարկաների, կենդանիների և այլ պատկերների գծագրումով միտք արտայայտելու ձևը կոչւում է պատկերագիր կամ հիերոգլիֆ (Hieroglyphe): Այդ պատկերները եղան գրի առաջին աստիճանը, որ և նախնական նկարչութիւնն է՝ ապա այդ նկարչութիւնը յետագային փոխեց գրի:

Այս իրողութիւնը մեզ հետեցնել է տալիս, որ նկարչութիւնը գրի նախաստիճանն է:

Գիրը բաժանւում է երկու ընդհանուր տեսակի:

ա) Գաղափարագիր և բ) Հնչիւնագիր. առաջինն արտայայտում է գաղափարներ՝ միւսը՝ հնչիւններ:

Գաղափարներ կարելի է արտայայտել պատկերներով և նշաններով, իսկ հնչիւնները՝ վանկերով և տառերով:

Այսպէս կուսենանք գրի հետեւեալ բաժանումները:

1. Գաղափարագիր (Graphisme) ա) Պատկերագիր (Hieroglyphe) բ) Նշանագիր (Symbolisme)

2. Հնչիւնագիր (Phonétisme), ա) Վանկագիր

*) Սոյն բրօշիւը համառոտագրութիւն է իմ Տառերի ծագումն եւ Մետրապիան գրեք, անտիպ աշխատանքի:

472

(Syllabisme), բ) Տառագիր (Alphabétisme) կամ տառ:

Դարերի ընթացքում փոփոխութիւններ և բարե-
նորոգումներ կատարելով, մարդկութիւնը հասաւ տա-
ռերին, որից աւելի կատարեալ միջոց նա մինչև այ-
սօր դեռ չի գտել:

ՀԱՅՈՑ ԳՐԵՐԻ ԳԻՒՏԸ

Հայոց լեզուն պատկանում է հնդկա-եւրոպական
ընտանիքի արիական ճիւղին և պարսկականի, քրդա-
կանի և առաջաւոր Ասիայի մի քանի լեզուների հետ
կազմում է մի առանձին խումբ:

Զնայելով իր նմանութեանը, որ ունի պահլաւա-
կանի և մասամբ նոր պարսկականի հետ («Հայոց լե-
զուն իրանական խմբից է, կազմւել է զեհնդ և պարսիկ
լեզուների հետ միասին» F. Lenormant) ներկայացնում
է մի ինքնուրոյն և պարսկականից առանձնացած
լեզու:

Մեր ազգի պատմութիւնը գրող պատմիչները՝ Կոր-
իւն սքանչելին, Մովսէս Խորենացին և ուրիշները հայոց
գրերի գիւտի դրդապատճառը համարում են կրօնական
մղումը: Սեփական գրերն անհրաժեշտ էին հայոց կուլ-
տուրական կեանքի դարգացման համար, ինչպէս նաև
մեր ազգի ինքնուրոյն գոյութիւնը շարունակելու
համար:

Երդ դարում հայոց գահի վրայ էր ՎՌԱՄՇԱՊՈՒՀ
Արշակունեաց արքան, իսկ կաթողիկոսը՝ Լուսաւորչի
վերջին շառաւիղ ՍԱՀԱԿ ՊԱՐԹԵՒԸ, Արքայական դի-
ւանում պաշտօն ունէր ՄԱՇՏՈՑ անունով մէկը, որ
Տարօն գաւառի Հացեկաց գիւղից էր, Վարդան անու-
նով մի երեւելի (նշանաւոր) մարդու որդի (Կորիւն):
Ըստ ազգի. Ստեփաննոս Մալխասեանի բանասի-

րութեան՝ Սահակ Պարթևը և Մաշտոցը երկու հարազատ
հղբայրների (Աթանազենես և Պապ) թոռներ են:

ՄԵՍՐՈՊ ՄԱՇՏՈՅԸ գիտէր յունարէն և ասորերէն:

Նա արքունի ծառայութիւնը թողնելով հոգևո-
րական կոչում ստացաւ, ապա անցաւ ահապատական
կրօնաւորների կարգը, դարձաւ մշտական աղօթքների և
զբկանքների մէջ ապրող մի ճգնաւոր:

Քրիստոնէական կրօնի աւանդման միջոցին զգա-
լով հայերէն գրերի պակասը՝ Սահակ Պարթևի քաջա-
լիրանքով, հետապնդում է՝ իրականացնելու համար իր
մտալոյսը: Վրամշապուհ թագաւորը լսած լինելով
թէ Դանիէլ անուանով մի ասորի եպիսկոպոսի մօտ իբր
թէ հայերէն տառեր կան, Վահրիճ անուանով մէկի մի-
ջոցով պահանջում է այդ տառերը:

Մեսրոպ Մաշտոցը այդ այրուբենով ուսուցանում
է երկու տարի, ստանալով վարդապետի կոչում. սա-
կայն այդ գրերը բաւական չէին հայոց լեզւի բոլոր
հնչիւնների համար (22 գիր): (Երանք հին ասորա-
կան (արամեական) անդործածելի դրերն էին՝ Հ.
Աճառեան): Պէտք էր նորից սկսել:

Մաշտոցը ճամբորդում է Ասորեստանի Եղեսիա
և Ամիդ քաղաքները: Երկար, համբերութեամբ աշխա-
տում է իր նպատակին հասնելու համար և վերջապէս
յօրինում է մեր լեզւի այրուբենի դրերը՝ 404 թւին:

Նա մեր լեզւի իւրաքանչիւր հնչիւնի համար մի
գիր որոշելով, ձեակերպում և գծում է նրանց ձևերը,
դասաւորում նրանց տեղերը այրուբենի մէջ, ապա
Սամուսատ քաղաքում գտնելով մի յոյն գեղապիր՝
Հռովմանոս անուանով՝ նրա միջոցով աւելի վայելուչ ձև-

ւեր է տալիս իր յօրինած տառերին.*) այդ գրերը 36 հատ էին: («Օ» և «Ծ» գրերը աւելացան ԺԲ դարում):

Իր հրաշակերտ այբուքինով Հայաստան է վերադառնում հայ ժողովրդի մեծահանճար Մարգարէն՝ նոյն ինքն Մեսրոպ Մաշտոցը: Վռամշապուհ արքան իր զօրքով, Սահակ Պարթևը հոգևորական դասով, խաչով ու խաչառով և ժողովուրդը ծաղկեփնջերով, երգով ու ցնծութեամբ դիմաւորում են մեծ իմաստասէրին, Ռահ գետի ափին:

Մաշտոցն անմիջապէս սկսում է նոր գրերի ուսուցումը. դպրոցներ են բացւում: Ամէնից առաջ նորաստեղծ գրերով թարգմանում է Սողոմոն իմաստունի առակաց գրքից՝ «Ճանաչել զ'իմաստութիւն և զխրատ, իմանալ զբանս հանճարոյ» խօսքերը:

Աստուածաշնչի թարգմանութիւնը կատարում է Սահակ Պարթևը, որ և կոչւում է «Թագուհի թարգմանչաց»:

Հայ ժողովուրդը Սահակ Պարթևին և Մ. Մաշտոցին սրբերի կարգը դասեց՝ հէնց նրանց կենդանու-

*) Անւանի լեզւաբան Հ. Աճառեանն իր ուսումնասիրութեան մէջ՝ «Էջմիածին» մասագիր 1946 թ. Օգոստ. Սեպտ. Հոկտ. ապացուցում է, որ Հոռփանոս դպիրը որպէս գեղապիտ ունեցել է հետեւեալ մասնակցութիւնը հայ գրերի տառաձևերի զծագրման գործում: Նա վաղիւն է տեսք է տւել Մաշտոցի յօրինած գրերին՝ այսինքն նրա աշխատանքն եղել է զուտ գեղադրական և զծագրական և ոչ ձայնաբանական, ինչպէս թիւրիմացաբար կարծում էին մինչև այժմ:

«Զնորգագոյնն և զլայնագոյնն, զկարճ և զերկայնն, զառանձին և զկրկնաւորն» (Կորիւն) բառերը գործած-

թեան օրօք:

Ս. Մեսրոպը քրիստոնէական սիրուց մղւած, յօրինում է նաև վրացիներէ և աղւանացիներէ համար սեփական գրեր:

Նա ամբողջ 35 տարի իր գրերի յօրինումից յետոյ ուսուցանում է հայոց լեզուն և արժանանում «Հայոց աշխարհի ուսուցիչ» կոչման: Ս. Սահակ Պարթևը, 51 տարի կաթողիկոս եղաւ և իր աշքերն յաւիտեան փակեց 438 թ.: Նրա մահից յետոյ կաթողիկոսական գահ բարձրացաւ Ս Մեսրոպը, բայց նրա օրերը հաշւած էին և վեց ամիս յետոյ, 439 թ. մեհնկան ամսի 13-ին (Փետր. 17) իր մարմնական կեանքը հոգեկանով փոխեց:

Ս. Սահակի գերեզմանն Աշտիշատում է:

Ս. Մեսրոպ Մաշտոցի մարմինն իր աշակերտ Վահան Ամատունին ամփոփեց Յեականում և նրա վերայ մի եկեղեցի էլ կառուցեց: Իսկ այժմ նրա գերեզմանի վրայ փառահեղ տեսքով բարձրանում է սրբատաշ քարից շինւած մի տաճար, որ կառուցեց Գէորգ Դ կաթողիկոսը 1879 թւին՝ հայերի նւիրատուութեամբ, որպէս մի խօստուն գնահատական հայ ժողովրդի՝ իր հանճարեղ զաւակի հանդէպ ունեցած պաշտամունքի:

Լում են գեղագրա'տն և ոչ քերականական իմաստով: (Նրբագոյնը և լայնագոյնը տառաձևերի մէջ նրանց բաժնի և հոսս գծազրութիւններն են, որ հոբիզոնական ուղղութեամբ բարակ և ուղղահայեացով հաստ են: Կարճ և երկար, ասելով պիտի հասկանալ տառերի ձևացնող կարճ և երկար սիւնները, առանձին և կրկնաւոր՝ անջատ (պարզ) (Ո, Ս եւն) և ծաւած կամ ոլորւած ձևեր ունեցող գրերը: (Թ, Ծ, Չ եւն):

ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ ԳՐԵՐԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

Մեարոպեան գրերը դարերի ընթացքում ենթարկ-
ւել են շատ փոփոխութիւնների՝ որոնց թւելը անհնա-
րին է՝ քանի որ մենք հունենք մեր գլխի ասիւնա-
նական զարգացման փաստեր և մեր մատենագրութիւ-
նը այդ կողմից թերի է:

[illegible]

Գրի այս տեսակը երկաթագիր է կոչւում, որովհետեւ գրւում էր երկաթէ գրչով՝ մագաղաթի վրայ, իսկ ըստ ոմանց՝ երկաթի ժանգից պատրաստւած թանաքի պատճառով:

Դժրախտաբար Ե-րդ դարից ոչ մի գրչագիր չի հասել մեզ, որպէսզի կարողանայինք տեսնել գրերի նախնական ձևերը: Մեր ամենահին գրչագիրը՝ հայոց (ՅԼՁ) թւից է որ $= 336 + 551 = 887$ թ. Գէորգ կաթողիկոսի և Բագրատունի Աշոտ Ա-ի օրով գրւած:

Մեսրոպեան գրերի միւս տեսակներն են, — Միջին երկաթագիր*) (Ք դարից մինչև ԺԲ դարը) բոլորագիր (տես կլիշէն), նոսրգիր, շղագիր և փառագիր (ծագրագիր):

ա բ գ դ ե զ է ը թ ժ ի
լ խ ծ կ հ ն ղ ծ մ յ ն
շ ո չ պ ջ ո ս վ տ ր ց
ւ փ ք :

*) Կիլիկիոյ վեհ. Գարեգին կաթողիկոսը՝ Ք-րդ դարին պատկանող մի հատակոտոր ձեռագրի ուսումնասիրութեամբ («Էջմիածին» ամսագիր 1946 թիւ Ոգոստ. Սեպտ. Հոկտ.), որ ժամանակակից է հայոց ամենահին ձեռագրին, (887 թ.) հետեւալ հաւանական եզրակացութիւնն է անում:

«Հայոց գրի զարգացումը ոչ թէ մի տեսակից միւս տեսակին է անցնում, այլ տեսակներն իրենց

ՄԵՐ ԼԵԶԻԻ ՀՆՁԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆԸ (Phonétisme)

Լեզուն մի ազգի յատուկ խօսակցութիւնն է, որ կարող է ունենալ նաև խօսակցական մասնակի ձևեր կամ բարբառներ:

Մեր լեզուն հնչաբանական կամ ձայնաբանական տեսակէտից առ հարուստ լեզու է, նա օժտւած է այնպիսի հնչիւններ արտաբերող գրերով՝ որոնցից [խ, ծ, ձ, դ, ճ, շ, չ, ջ] զուրկ են շատ լեզուներ:

Մեծահանճար Մեսրոպ Մաշտոցի այդ անբերի գիւտի համար մեր ազգը միշտ հպարտ է իր հանճարեղ զաւակով:

Մի որևէ լեզւի հնչաբանութեան հիման վրայ է կազմւում նրա ուղղագրութիւնը:

Հնչիւններից կազմւում են բառեր, բառերից՝ խօսքեր իսկ խօսքերից՝ ասացածքներ: Հնչիւնը, բառը և խօսքը՝ լեզւի բաղադրիչ մասերն են, ուստի մի լեզւի բերականութիւն՝ որ տւեալ լեզւի գիտութիւնն է բաժանւում է երեք մասի:

պէսպիսութիւններն ու զարգացման ընթացքն ունեն գրչութեան արւեստի պատմութեան մէջ, որի մասին մեր տեսութիւնն ու հիմնաւորումը, յուսանք, թէ պիտի յաջողւի կարճ ժամանակից յետոյ մատչելի դարձնել բանասիրութեան:

Նա թւում է երկաթագրի երեք տեսակները՝ բոլորածե, ուղղանկիւն եւ քեք երկաթագիր. ուշադրութեան է առնում նաև որ հատակոտորը և 887 թ. ձեռագիրը, որոնք ժամանակակից են իրար՝ առաջինը գրւած է ուղիղ անկիւն, միջին երկարագրով իսկ միւսը՝ բոլորածե երկաթագիր է:

ա. Հնչաբանութիւն [հնչիւնների ուսում]

բ. Բառագիտութիւն [բառերի ուսում]

գ. Շարահիւսութիւն [խօսքերի ուսում]

Մեր այբուբենի հնչիւններն, որոնցից իւրաքանչիւրը պատկերացրեաժ է մի տառածելով, թւով 38 հաստ են [և դիրքը չհաշւած]:

Մեր լեզուէն ունի ուր ձայնաւոր՝ ա, ե, է, ը, ի, ո, օ, ու:

[Ձայնաւորներն այն հնչիւններն են, որոնք մենակ վանկ են կազմում և հնչելիս իրենց ձայնը չեն փոխում]:

Քսան ինքը բաղաձայն գրեր՝ բ, գ, դ, զ, թ, ժ, լ, խ, ծ, կ, հ, ձ, ղ, մ, ն, շ, չ, պ, ջ, ռ, ս, վ, տ, ր, ց, փ, ք, ֆ. և մէկ կիսաձայն՝ յ:

Բաղաձայններն ըստ իրենց արտաբերման բաժանուում են հետեւեալ տեսակների՝

ա. Շրքնային բ, պ, փ, վ, (ւ) ֆ

բ. Կոկորդային գ, կ, ք, հ, դ, խ

գ. Անամնային ղ, տ, թ, զ, ս

դ. Քմային ժ, շ

ե. Ռնգային մ, ն

զ. Լեզւային ր, ռ, լ

է. Բարդ ծ, ձ, ց, ճ, ջ, չ

ժ, շ, ճ, ջ, չ կոչուում են շոյղ հնչիւններ, ղ, ս, ծ, ձ, ց՝ սուլոյղ, բ, գ, դ, պ, կ, տ, փ, ք, թ, ֆ՝ պայթուցիկ, լ, ր [ռ], ն, մ, ղ (խ)՝ կակոլղ:

Մեր բաղաձայններն ըստ իրենց հնչականութեան 3 տեսակ են:

Նուրբ՝ պ, լ, տ, ծ, կ, դ, ճ, հ

Միջակ՝ բ, վ, դ, ձ, գ, ջ, ժ, ղ

Քաւ՝ փ, ֆ, թ, ց, ք, խ, չ, շ, ս

ԳԱՄ Հիմնադրոյ Գիտ. Գրադ.

FL0313373

Տպագրութեան համար պատրաստ են՝

ՎԱՐԱՍՏԵԼ-ի

- 1) «Բանաստեղծութիւններ»-ի ժողովածու:
- 2) «Տառերի ծագումն եւ Մետապեան գրեր»:
- 3) «Արդի գրեր (ընդարձակ)»:
- 4) Ուրազձեր «Տառերի նախաբաններ»:
- 5) «Մետապ Մատոց» (Պատմական վէպ)։

ՏՊԱՐԱՆ „ԻՐԱՆԶԱՓ“

Փողոց Բաժանի, պատած Մեհրան
Թեհրան